

УДК 532.11

Мінасов В.С., к.військ.н., проф.**Кіндеркнехт Л.В.**, доц.**Смоляний М.В.***Військова академія (м. Одеса), Україна*

БОЙОВЕ ЗАСТОСУВАННЯ ВЕРТОЛЬОТІВ У ЛОКАЛЬНИХ ВІЙНАХ І ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

У статті аналізується зарубіжний та вітчизняний досвід бойового застосування вертольотів армійської авіації у війнах і збройних конфліктах при завданні ударів по наземним цілям, організації та всебічному забезпеченні їх дії сумісно з штурмовою авіацією та наземними військами у складі тактичних груп.

Ключові слова: *вертольоти вогневої підтримки, група бойового управління, передовий авіанавідник, цілевказування і наведення, вертолітно-літакова група, десантно-штурмові війська, аеромобільні операції.*

Постановка проблеми

В останні десятиріччя у світі відбулася досить велика кількість локальних війн та збройних конфліктів із застосуванням армійської авіації (далі – АА), яка діяла в інтересах загальновійськових з'єднань Сухопутних військ. Це, зокрема, бойові дії ВПС США у В'єтнамі (1964–1975 рр.), арабсько-ізраїльські війни (1967 і 1973 рр.), бойові дії багатонаціональних сил в Іраку (операції «Буря у пустелі» (1991 р) та «Свобода в Іраку» (2003)), бойові дії 40-ї армії у Демократичній Республіці Афганістан, контртерористична операція на Північному Кавказі та інші.

Найбільший розвиток АА отримала в арміях США, Німеччини, Великобританії, Туреччини, Італії, Росії. Командування НАТО вважає можливим використання АА на всіх театрах воєнних дій. Основу АА складають (на сучасному етапі) вертольоти різного призначення. Важливим результатом масового використання бойових вертольотів стало створення частин армійської авіації (АА), аеромобільних, повітряно-штурмових, вертолітно-протитанкових та інших формувань. Тому у більшості з них, у тому числі в Україні, армійська авіація стала окремим родом сухопутних військ.

АА виконує наступні завдання: вогневі, транспортно-десантні, розвідувальні та спеціальні. Застосування АА в локальних війнах та збройних конфліктах, стрімкий прогрес розвитку вертольотів призвів до того, що вже в 60-х роках їх охрестили “зброєю третьої світової війни” [1].

Десантно-штурмові війська (ДШВ) України є окремий рід військ Збройних Сил України. Бойове застосування ДШВ у сучасних умовах загальновійськового бою не можливо без взаємодії з вертольотами АА. Сьогодні успіх виконання бойових завдань десантно-штурмовими підрозділами під час виконання десантно-штурмових (десантно-рейдових, десантно-ударних, диверсійно-пошукових та ін.) дій як ніколи залежить від максимального використання бойових можливостей приданих або підтримуючих вертольотів [4].

Аналіз досягнень

Вперше вертольоти почали використовуватися американцями у період війни у Південному В'єтнамі (1964–1975 рр.). Вертольоти виконували різні завдання, найбільш важливими з яких було проведення аеромобільних операцій. Вертольоти залучалися також для перевезення військ та боєприпасів повітрям, пошуку та розвідки загонів Національного фронту визволення (НФВ) Південного В'єтнаму, бойової охорони наземних військ, спостереження за полем бою, корегування вогню артилерії, охорони комунікацій, забезпечення зв'язку, евакуації поранених, а також особового складу [3].

Аеромобільні операції у війні в Південному В'єтнамі стали основним видом бойових дій військ з застосуванням вертольотів. Для їх проведення створювалися тактичні аеромобільні групи, які склалися з 1–2 піхотних батальйонів та батальйону армійської авіації.

Таким чином, становлення та розвиток повітряно-штурмових військ пов'язується з прийняттям у післявоєнний період на озброєння армій передових держав вертольотів різного призначення. У зв'язку з цим з'явилася реальна основа для вирішення одної із ключових проблем військового мистецтва – ліквідації відставання маневрених можливостей військ від зростання їх вогневих можливостей [4]. Зарубіжні військові фахівці дійшли висновку, що піхота, яка переміщується на поле бою на десантних вертольотах у супроводженні вертольотів вогневої підтримки, зможе більш ефективно використати результати вогневих ударів, ніж при веденні бою традиційними способами.

Першими до створенні аеромобільних з'єднань і частин приступили США. У липні 1965 року було сформовано 1-у аеромобільну дивізію, яка мала у своєму складі 428 вертольотів і 6 літаків. Незабаром вона вже була перекинута до Південного В'єтнаму. Одночасно було перетворено в аеромобільні 101-у повітряно-десантну дивізію та низку інших з'єднань і частин сухопутних військ, які вже знаходилися у Південному В'єтнамі [3].

Під час бойових дій у Південному Лаосі у лютому 1971 року вертольоти вперше отримали на озброєння протитанкові керовані ракети (ПТКР) "Тоу" та стали могутнім засобом ураження наземних цілей. Вони стали використовуватися для боротьби проти танків. ПТКР "Тоу" встановлювалися на вертольоти "Хью Кобра". Найбільш ефективною стала тактика засідок: вертольоти виходили в райони на гранично малій висоті на фоні місцевості та очікували момент для нападу; при наближенні цілі на дальність використання зброї проводився підскок на певну висоту, яка забезпечувала захват цілі та її супроводження, а потім в режимі висіння з дальності 1,5 – 3 км здійснювався пуск ПТКР. Після атаки місце засідки змінювалося [4].

Під час арабо-ізраїльської війни вертольоти успішно діяли як протитанковий резерв для боротьби з танками арабських країн. Так, 14 жовтня 1973 року 48 ізраїльських бойових вертольотів знищили половину танків бригади Єгипту, яка наступала до перевалу Митла.

Використання АА в Афганістані (1979–1989 рр.) характеризувалося різноманітністю розв'язуваних бойових задач: авіаційною підтримкою бойових дій військ; супроводом військ і колон тилу на марші; десантуванням тактичних повітряних десантів і диверсійних груп (груп захоплення); веденням повітряної та інженерної розвідки; нанесенням ударів по виявленим об'єктам противника; мінуванням прикордонних стежок і перевалів та їх руйнування бомбометанням; доставкою боєприпасів і матеріальних засобів військам, евакуацією поранених, перевезенням особового складу і вантажів; корегуванням вогню артилерії; здійсненням пошуково-рятувальних робіт; висадженням і підтримкою груп для огляду караванів. Основним способом бойових дій армійської авіації були поодинокі та групові вогневі удари бойових вертольотів. Ці вертольоти, завдяки можливостям пілотажно-навігаційної системи, брали участь у бойових діях тоді, коли застосування інших типів вертольотів було обмежено через складні погодні умови. Бойові вертольоти виконували завдання в тісній тактичній і вогневій взаємодії з літаками-штурмовиками, що істотно підвищувало ефективність їхнього застосування [4].

Досвід застосування АА військами США у війні з Іраком також підтвердив існуючі погляди про те, що вертольоти є могутнім засобом боротьби з танками [2]. Наприклад, на першому етапі повітряно-наступальної операції 17 січня 1991 року вертолітною тактичною групою із складу 11-ї бригади АА 7-го армійського корпусу США було завдано удару по танковим підрозділам іракських військ. Підрозділи займали підготовлену оборону в безпосередній близькості від саудівсько-кувейтського кордону. Вертолітна тактична група у складі 14-ти протитанкових вертольотів АН64А та 10-ти розвідувальних вертольотів ОН58D, скрито подолавши рубіж держкордону та вийшовши до одного із проміжків у бойових порядках противника, здійснила серію пусків ПТКР «Хеллфайр» з дальності 3–4 км. Внаслідок удару 10 бронеоб'єктів було знищено и 8 отримали пошкодження. 11 лютого 1991 року група у складі

16-ти протитанкових і 8-ми розвідувальних вертольотів нанесла неочікуваний удар по танковим и мотопіхотним підрозділам іракської бригади, які здійснювали зміну районів оборони. У цьому бою було знищено біля 40 танків, БМП і БТР [2, 5]

При веденні бойових дій в Чечні (1994–1996рр. та 2001р.) АА виконувала такі завдання: вогневі (наліт склав 1289 годин – 41% від загального нальоту); розвідувальні (наліт склав 190 годин – 5%); транспортні (наліт склав 1522 години – 45%); спеціальні (наліт склав 310 годин – 9%). Оцінка реальної обстановки в районі конфлікту та аналіз об'єктів ударів на території Чечні дозволяє виявити низку особливостей, що істотно ускладнювали застосування авіації та повинні враховуватися в операціях такого роду. До основних з них відносяться [3]:

- 1) відсутність лінії фронту та осередковий характер ведення бойових дій;
 - 2) непостійне (періодичне) перебування загонів і груп бойовиків (від 10 до 40 чоловік) в опорних пунктах, що були основними об'єктами для нанесення ударів авіації;
 - 3) розосередження бойової техніки по окремих опорних пунктах;
 - 4) відсутність надійної системи позначення і впізнання своїх військ на землі та в повітрі.
- Отриманий досвід підтвердив концепцію застосування АА як основного засобу командування для перекидання мобільних сил і забезпечення їх бойових дій.

Під час проведення антитерористичної операції в Україні вертольоти АА не застосовувалися в масштабах, порівняних з локальними війнами в Іраку, Афганістані та ін. [6]. Але наявність усіх завдань, які виконувались, показала важливість вогневої підтримки вертольотами дій десантно-штурмових військ для виконання бойових завдань [7]. При цьому дуже гостро встали питання взаємодії, роботи передових авіанавідників (далі – ПАН) для забезпечення вогневої підтримки бойовими вертольотами та комплексного застосування максимальних бойових можливостей вертолїтних підрозділів.

Аналіз загального досвіду бойових дій військ свідчить, що АА вирішувала в інтересах з'єднань і частин Сухопутних військ практично всі вогневі, транспортно-десантні та спеціальні завдання. Так, при веденні наступальних дій радянськими військами проти крупних бандформувань в Афганістані авіаційна підтримка була складовою частиною вогневого ураження противника і складалася з *авіаційної підготовки атаки, авіаційної підтримки атаки та авіаційного супроводження військ у глибині* [4].

Авіаційна підготовка атаки проводилася по спільним планам штабів 40-ї армії та авіації армії, а друга і третя частки авіаційного ураження – по планам з'єднань і частин. При авіаційній підготовці атаки удари наносилися по заздалегідь заданим цілям у призначений час одночасно або послідовно.

При *авіаційній підтримці атаки* застосовувалися також удари по виклику із стану чергування на аеродромі в 5–15 хвилинній готовності із зон чергування у повітрі.

Авіаційне супроводження військ здійснювалося ударами із зон чергування у повітрі або із аеродромів базування.

При діях по заздалегідь заданим цілям авіаційні частини та органи управління мали досить необхідного часу для ретельної підготовки екіпажів і вертольотів до нанесення ударів після отримання бойових задач. Для конкретних цілей обиралися оптимальні засоби ураження, визначався необхідний наряд вертольотів в ударній групі, обирався спосіб нанесення удару по цілі та інші важливі елементи тактичних прийомів. Визначався і необхідний склад груп забезпечення.

При діях за викликом підрозділи АА інформувалися лише про найбільш імовірний район нанесення удару і про характер цілі. У цьому випадку ударні групи у складі пари або ланки вертольотів діяли без груп забезпечення. Чергові підрозділи виконували зліт по команді з пункту управління. Під час чергування у повітрі вертольоти знаходилися у зонах в межах досяжності управління авіанавідником. Команда на атаку подавалася із групи бойового управління або авіанавідником з одночасним цілевказуванням. Авіанавідник здійснював корегування траєкторії наведення вертольотів до моменту виявлення ведучим групи заданої цілі.

При виконанні бойових задач основні зусилля АА були направлені на ураження артилерії, броньованої та автотранспортної техніки, забезпеченню польоту тактичних повітряних десантів та їх бойових дій, а також на супроводження підрозділів транспортно-десантних вертольотів, прикриття флангів і тилу своїх військ.

До спеціальних задач АА відносилися: мінування та розмінування ділянок місцевості з повітря в інтересах діючих десантно-штурмових підрозділів, забезпечення управління та зв'язку, корегування вогню артилерії, радіоелектронна протидія, охорона тилкових районів військ, пошуково-рятувальне забезпечення.

Армійська авіація багатонаціональних сил США та їх союзників у локальних війнах при авіаційній підтримці з'єднань сухопутних військ у наступі використовувала наступну тактику. Розвідувальні вертольоти розміщувалися перед фронтом головних сил або в зонах за межами досяжності засобів ППО противника у режимі зависання або баражування, використовуючи природні укриття. Вони виявляли важливі об'єкти для ураження ударними групами. Рішення на введення в бій ударних вертольотів приймалося відповідним командиром з'єднання або частини сухопутних військ. Цілевказування та наведення виконували розвідувальні вертольоти або передові авіанавідники. Для максимально ефективного ураження противника за короткий час наносився одночасний удар декількома групами вертольотів. Якщо ж вимагалось безперервний вплив на противника, то наносилися послідовні удари з дотриманням привила одної третини (1/3 сил атакує, 1/3 сил знаходиться на маршруті, 1/3 – на площадці для дозаправки паливом і поповнення боєкомплекту).

В обороні розвідувальні вертольоти розміщувалися у смузі забезпечення або в основному районі оборони з'єднання по всій його ширині. Підрозділи ударних вертольотів базувалися на площадках основного району оборони в готовності до введення у бій на найбільш загрозливих напрямках.

Військове командування коаліційних сил вважало, що в період бойових дій підрозділи вертольотів найбільш успішно можуть діяти в якості складового компоненту тактичних груп (загальновійськових, вертолітних або вертолітно-літакових) або ж додаватися бригадам (батальйонам). Це дозволило використовувати їх потенційні можливості більш ефективно.

Найменшою організаційною одиницею АА, яка може вводиться до складу загальновійськової тактичної групи або додаватися формуванням інших родів військ, є вертолітна рота. Протитанкові вертолітні роти батальйону діяли в якості вертолітних тактичних груп. Така група (три розвідувальних вертольоти і п'ять вогневої підтримки) може вирішувати поставлені завдання у повному складі або поділятися на дві групи (*один-два розвідувальних вертольоти і два-три вертольоти вогневої підтримки – в кожній*). В останньому випадку забезпечується можливість узгоджено завдати неочікувані удари по цілі з двох напрямків. Крім того, одночасні дії двох-трьох підгруп на вогневому рубежі можуть забезпечити ведення зосередженого вогню на великій площі з завданням значного ураження противнику за короткий проміжок часу.

Особливості бойового застосування підрозділів АА у складі вертолітно-літакових груп зводилися до наступного: *розвідувальні вертольоти уточнюють розташування об'єктів ударів, після чого вертольоти вогневої підтримки у взаємодії польовою артилерією знищують розвідані засоби ППО противника, а потім група штурмовиків А10А завдає ударів по визначених цілях [4].* Повторна атака вертольотів вогневої підтримки проводиться до повного виконання бойової задачі. За розрахунками військових фахівців, ефективність спільних дій таких груп зростає у 2-3 рази, а втрати вертольотів і літаків зменшується вдвоє. Об'єднані групи літаків-штурмовиків і вертольотів так же діяли при веденні бойових дій в Афганістані та в ході контртерористичної операції на Північному Кавказі. Вони завдавали ударів по важливим груповим, завчасно розвіданим об'єктам при їх сильному прикритті засобами ППО. До складу об'єднаної групи вводилися розвідувальні вертольоти, ударні вертольоти та літаки-штурмовики. Кількісний склад кожної групи визначався залежно від характеру цілі та обстановки. Порядок застосування цих груп і послідовність їх введення в бій були самими різноманітними.

Першими у райони об'єктів, зазвичай, виходили розвідувальні вертольоти, які уточнювали місцезнаходження об'єктів (по яким заплановано нанесення удару), розташування засобів ППО та метеообстановку. З часовим інтервалом 5-7 хвилин за ними виходила група придушення засобів ППО. У ній могли бути або штурмовики, або ударні вертольоти, або і ті та інші. Ударна група входила в район цілі з інтервалом 2-5 хвилин; у ній могли бути ударні вертольоти, а потім штурмовики або навпаки. Під час нанесення удару по об'єкту, група придушення засобів ППО знаходилася у районі об'єкту в готовності до ураження заново виявлених засобів ППО.

Фізико-географічні умови району бойових дій також накладали свій відбиток на характер і тактику дій АА. Так, ведення бойових дій у горах вимагало застосування повітряних десантів, висаджування розвідувальних груп та різних груп спеціального призначення. При виконанні цих завдань різко зростала потреба військ в авіації для вогневої підтримки, повітряної розвідки, забезпечення маневру силами і засобами, постачання військових і спеціальних підрозділів, які діють у важкодоступних районах, усім необхідним. Такий своєрідний характер бойових дій вимагав більш тісної взаємодії підрозділів сухопутних військ (ДШВ, ВДВ) та авіації. Особливо це було необхідно, коли об'єкти ураження АА максимально наближалися до атакуючих підрозділів і виникала необхідність максимально скорочувати часовий інтервал між артилерійськими та авіаційними ударами. При цьому особливого значення набувало забезпечення взаємного розпізнавання та безпеки, а також точність цілевказування ударним літакам і вертольотам. Як свідчить досвід, найбільш успішно зазначені проблеми вирішувалися в тих підрозділах і частинах, де були авіанавідники, які значною мірою сприяли взаєморозумінню між командирами загальновійськових підрозділів та екіпажами ударних літаків і вертольотів.

У системі управління АА провідне місце займала тактична ланка управління.

Аналіз бойових дій АА в інтересах сухопутних військ з досвіду локальних війн та збройних конфліктів дозволяє зробити наступні висновки:

1) Для вирішування завдань в інтересах сухопутних військ залучалися досить великі сили як фронтової, так і АА. При цьому АА в основному застосовувалася для вирішення вогневих, транспортно-десантних і спеціальних завдань.

2) В ході бойових дій застосовувалися як одночасні так і послідовні удари по задалегідь заданим цілям в призначений час, удари за викликом із стану чергування на аеродромі в 5–15 хвилинній готовності із зон чергування у повітрі.

3) Бойовий порядок підрозділів АА при нанесенні ударів по наземним цілям міг мати групи різного тактичного призначення: дорозвідки цілей, придушення засобів ППО, ударну групу, групу прикриття та ін.. Для нанесення ударів по важливим груповим, задалегідь розвіданим об'єктам, прикритим засобами ППО, застосовувалися об'єднанні групи штурмовиків і вертольотів, які склалися із розвідувальних і ударних вертольотів та літаків-штурмовиків.

4) На думку американського командування, на період бойових дій вертолітні підрозділи доцільно вводити до складу загальновійськових тактичних груп. Вважається, що за результатом взаємного доповнення їхні потенційні можливості будуть використовуватися найбільш ефективно.

5) Вертольоти виконували практично усі бойові задачі, зазначені у Бойовому статуті АА.

6) Принципово новим у сучасних збройних конфліктах стало масове застосування високоточної зброї. З появою бортових радіолокаційних станцій та тепловізійних приймачів вертольоти стали все частіше виконувати бойові задачі вночі, що дозволило збільшувати загальний час впливу на противника, а також досягати раптовості дій.

7) Провідне місце у системі управління АА займає тактична ланка. Прийняття на озброєння бортової автоматизованої системи з'єднає пункт управління авіанавідника, групу бойового управління та вертоліт у єдину пошуково-ударну систему.

Таким чином, у ході локальних війн та збройних конфліктів останніх десятиліть накоплено найбагатший досвід бойового застосування АА. Він є основою для визначення напрямків подальшого розвитку вертолітної техніки та озброєння, вдосконалювання основ бойового застосування і тактики дій вертолітних підрозділів в інтересах десантних підрозділів.

Виходячи із практичного досвіду командування сухопутних військ НАТО вважає, що масовим застосування повітряних десантів різного масштабу та глибокими рейдами повітряно-штурмових військ може бути створено постійно діючий фронт в тилу військ противника, які обороняються. По їх замислу це повинно забезпечити стрімкий розвиток наступу, розсічення та розгром по часткам головних угруповань військ противника на театрах воєнних дій [4].

Висновки

З аналізу досвіду застосування армійської авіації можна зробити висновки щодо застосування вертольотів АА в інтересах десантно-штурмових військ:

1) Роль АА у загальновійськовому бою постійно зростає. При цьому ефективність бойового застосування АА особливо висока при діях на пересіченій місцевості.

2) Бойові вертольоти можуть виконувати завдання в тісній взаємодії з літаками штурмової авіації, що істотно підвищує ефективність їхнього застосування. З оцінки командування військ США, ефективність цих дій в 2–4 рази вище, а втрати на 50% нижче у порівнянні з використанням літаків та вертольотів окремо один від одного.

3) АА залишається найбільш зручним засобом десантування тактичного повітряного десанту, забезпечення десантно-штурмових, десантно-рейдових та інших форм тактичних дій у тилу противника. Використовуючи вертольоти, підрозділи можуть пересуватися у 8 разів швидше, ніж за допомогою будь-яких наземних транспортних засобів.

4) Для забезпечення сприятливих умов для ДШВ і СВ необхідно мати доцільну кількість АА в СВ.

5) Потрібно вдосконалювати організацію взаємодії авіації з загальновійськовими частинами (підрозділами). Підвищувати рівень підготовки офіцерів бойового управління авіацією, в мирний час мати штатних авіанавідників у ланці «полк-батальйон».

Список використаних джерел

1. Томпкінс Дж. Оружје третьей мировой войны / Перевод с англ. – М.: Воениздат, 1969.
2. Шавров И.Е. Локальные войны. История и современность. – М.: Воениздат, 1981.
3. Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання: Наказ від 30.09.2004р. за №768/431/547 [Електронний ресурс] // Боевое применение воздушно-десантных и воздушно-штурмовых войск стран НАТО Л.Левадов – Режим доступу: <http://attend.to/comti>
4. Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання: Наказ від 30.09.2004р. за №768/431/547 [Електронний ресурс] // Стаття – Режим доступу: vt.milportal
5. Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання: Наказ від 30.09.2004р. за №768/431/547 [Електронний ресурс] // - Режим доступу: <https://bmpd.leivyjournal.com>
6. Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання: Наказ від 30.09.2004р. за №768/431/547 [Електронний ресурс] // - Режим доступу: <https://komarif.leivyjournal.com>
7. Про затвердження Положення про електронні наукові фахові видання: Наказ від 30.09.2004р. за №768/431/547 [Електронний ресурс] // - Режим доступу: <https://hvvaul87.su>

Рецензент: Оленів В.М., к.військ. н., проф., Військова академія (м. Одеса)

БОЕВОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ВЕРТОЛЕТОВ В ЛОКАЛЬНЫХ ВОЙНАХ И ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ

Минасов В.С., Киндеркнехт Л.В., Смоляной М.В.

В статье анализируется зарубежный и отечественный опыт боевого применения вертолетов армейской авиации в войнах и вооруженных конфликтах при нанесении ударов по наземным целям, организации и всестороннем обеспечении их действий во взаимодействии со штурмовой авиацией и наземными войсками в составе тактических групп.

Ключевые слова: вертолеты огневой поддержки, группа боевого управления, передовой авианаводчик, целеуказание и наведение, вертолетно-самолетная группа, десантно-штурмовые войска, аэромобильные операции.

COMBAT EMPLOYMENT OF HELICOPTERS IN LOCAL WARS AND ARMED CONFLICTS

Minasov V.S., Kinderknekht L.V., Smolyanyi M.V.

This article analyzes foreign and national experience of combat employment of helicopters of Army aviation in wars and armed conflicts when attacking ground targets, organization and overall support of their actions with attack aviation and land forces as a part of tactic groups.

Key words: helicopters of fire support, group of combat control, forward air controller, target